

ТАФАККУРИ ТАЪРИХ

ПОЗНАНИЕ ИСТОРИИ

KNOWLEDGE OF HISTORY

2023, № 4

Панҷакент - 2023

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЌГОРИИ ТОҶИКИСТОН
ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ

ТАФАККУРИ ТАЪРИХ
№ 4, 2023

ПОЗНАНИЕ ИСТОРИИ
№4, 2023

KNOWLEDGE OF HISTORY
№4, 2023

Панҷакент - 2023

МУАССИС:

Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар
шаҳри Панҷакент

Тафаккури таърих, 2023, № 4. –
Панҷакент, 2023. – 340 с.
Познание истории, №4, 2023. – Пенджикент,
2023. – 340 стр.
Knowledge of history, №4, 2023. – Penjikent,
2023. – 340 s.

Ҳайати таҳририя метавонад бо баъзе фикр ва
хулосаҳои муаллифони мувофиқ набошад. Ба
дурустии иқтибос, ҳаволаву пайнавиштҳо,
дараҷаи илмӣ, услуб ва баёни мақолаҳо
муаллифҳо масъуланд.

Мнение редколлегии не всегда совпадает с
мнением авторов. За достоверность цитат и
ссылок, научный уровень, стилистику статей
ответственны авторы.

The opinion of the editorial board does not always
coincide with the opinion of the authors. The
authors are responsible for the reliability of citations
and references, the scientific level, and the style of
the articles.

Дар вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз
16.02.2020 ба қайд гирифта шудааст (№148, 149)

Сармуҳаррир:

Ансорӣ Муаззамхон, профессор

Муҳаррири масъул:

Воҳидов Шодмон, д.и.т., профессор

Котиби масъул:

Шарифова Гулпарӣ, н.и.ф, дотсент

Манзил:

735500, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти
Суғд, ш.Панҷакент, хиёбони Рӯдакӣ –
106.

t-mail: pamir555@inbox.ru

Ҳайати таҳрирӣ/Редакционная коллегия/ Editorial team:

:
Аминов Б. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Арал Азизуллоҳ (Афғонистон)
Аханов Б.Ф. к.п.н., дотсент (Қазоқистон),
Боқий Набижон (Ўзбекистон)
Ғаффоров Ш.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Ғойибов Б.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Зайналов Ж.Р. д.ф.иқтисод. профессор
(Ўзбекистон)
Иноятов С.И. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Исакова М.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Кан Лина, доктори фалсафа аз фанни
таърих(PhD) (Хитой)
Қобулов Э.О., д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Қодирий Хондамир (Ўзбекистон)
Мирзаев Н. М. доктори фалсафа аз фанни
таърих(PhD) (Ўзбекистон)
Мирзоюнус М.М. д.ф.ф., профессор
(Тоҷикистон)
Муминов А.Қ. т.ф.д. профессор (Туркия)
Мухамедова Д.Ғ. д.ф.равон. профессор
(Ўзбекистон)
Наҷмиддинов Ф.Н. д.ф.иқтисод (Тоҷикистон)
Набиев В. д.ф.т., профессор (Тоҷикистон)
Расулов А.И. д.ф.равон. профессор (Ўзбекистон)
Раҳимов Н. д.ф.т., профессор (Тоҷикистон)
Резван Е. Т. д.ф.д., профессор. (Россия)
Саидов И.М. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Сангилова Д.Дж. н.и.т. дотсент (Ўзбекистон)
Сафаев Н.С. д.ф.п., профессор (Ўзбекистон)
Сафаров Т. Т. н.ф.т., дотсент (Ўзбекистон)
Сирочиддинов Ш.С. д.ф.ф., академик
(Ўзбекистон)
Тимур Хўҷаўғли, д.ф.ф.професор (ИМА)
Турсунов С.Н. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Холиқова Р.Э. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Худойқулов Т. Д. д.ф.т., дотсент (Ўзбекистон)
Ҳайитов Ш.А. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Шамсиев Ў.Б. д.ф.п., профессор (Ўзбекистон)
Шодиева Ш.С. доктори фалсафа аз фанни
таърих(PhD) (Ўзбекистон)
Ҷумаев Р.Ғ. доктори фалсафа аз фанни
сиёматшиносӣ (PhD) (Ўзбекистон)
Эргашев Ж.Ю. доктори фалсафа аз фанни
таърих (PhD) (Ўзбекистон)
Эркинов А. С. д.ф.ф., профессор (Ўзбекистон)
Эшов Б.Дж, д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Эшонқулов И.А. н.и.ф., дотсент (Ўзбекистон)
Юлдашева Г.К н.ф.т., дотсент (Ўзбекистон)

© ДОТП, “Паёми донишкада”, “Анвори илм”,
“Тафаккури таърих” соли 2023.

Erkinova Nilufar Mirshod qizi
BuxDU Tarix va yuridik fakulteti talabasi
+998882802305

Ilmiy rahbar
Ergashev Jahongir Yunus o'g'li – t.f.f.d. (PhD), dotsent
 Buxoro davlat universiteti
 Tel.: +998 93 473 36 38
j.y.ergashev@buxdu.uz
j.ergashev91@mail.ru

ILK O'RTA ASRLARDA SO'G'D MATOLARINING XALQARO SAVDODAGI AHAMIYATI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Buyuk ipak yo'li savdosida o'ziga xos o'ringa ega bo'lgan qimmatli so'g'd matolari haqida so'z boradi. Shuningdek ularning ahamiyati, xalqaro savdodagi o'rni, matolarning turlari va boshqa hudud matolaridan ustun tomonlari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: So'g'd matolari, kimxob, Bo-de, zandanicha, to'quvchilik sexlari, debo matolari

Аннотация: В данной статье речь идет о ценных согдийских тканях, имевших особое место в торговле Великого Шелкового пути. Также будет показано их значение, роль в международной торговле, виды тканей и их преимущества перед тканями других регионов.

Ключевые слова: согдийские ткани, Кимхоб, Бо-де, Занданича, ткацкие мастерские, ткани Дебо.

Abstract: This article deals with the valuable Sogdian fabrics, which had a special place in the trade of the Great Silk Road. Also, their importance, role in international trade, types of fabrics and their advantages over fabrics of other regions will be shown.

Key words: Sogdian fabrics, Kimhob, Bo-de, Zandanicha, weaving workshops, debo fabrics.

Tarixdan ma'lumki, Sug'diyona tarixiy - geografik viloyati aholisi o'zining mehnatsevarligi, ishbilarmon, tadbirkor va savdo -sotiq, ayniqsa hunarmandchilik sohalarida katta shuhrat qozongan edi. Bu xalq haqida Xitoy, Hind, Arab, tarixchilari turli-tuman, qiziqarli ma'lumotlarni yozib qoldirganlar. Ayniqsa, o'lkamiz aholisining to'qimachilik borasidagi muvofaqiyatlari ilk o'rta asrlardayoq dunyo ahlini lol qoldirgan edi. Yurtimizda tayyorlangan matolarning chidamliligi va har qanday iqlimda ham foydalanish mumkinligi o'sha davrlardayoq olis mamlakatlarda o'z xaridorini topganligini tarixiy manbalar isbotlab turibdi.

Sug'diyonada tayyorlangan eng qadimiy va mashhur matolardan biri bu Kamka (Kimxob) deb atalgan. Uning qadim zamonlardayoq mashhur bo'lgani va Hindiston bilan savdo aloqalarida ko'plab foydalanilganligi sababli tarixchi olim O.I. Smirnova Kamka yoki kimxobni qadimiy sanskrit tilidagi "Karpasa" deb atalishini aniqlaydi [8. 152]. Keyinchalik bu mato karpas nomi bilan Xitoyliklarga ham yaxshi tanish bo'lgan. Xitoyliklar karpas haqida uning paxta tolasidan tayyorlanishini yozib qoldirganlar. Xitoyliklar uni Ku- bey nomi bilan manbalarda tilga oladilar. Ku-beydan tashqari Bo-de deb atalgan mato ham yurtimizda yetishtirilishi, uning qog'ozdek mayin bo'lishi va tashqi savdoda katta shuhrat qozonganligini ham Xitoy manbalarida uchratish mumkin [3.272-275].

So'g'dlar va Xitoy o'rtasidagi savdoning asosiy mahsuloti ipak edi. Xitoydan eksport qilinadigan tovarlarning asosiy qismini xom ipak va shoyi matolar, shuningdek, chinni va yozuv qog'ozlari tashkil etgan. IV-V asrlarda So'g'd o'zining shoyi va ipak matolarini ishlab chiqarishni yo'lga qo'yadi. O'zbekiston janubidagi Bolaliktepa devoriy suratlarida oliyjanob qahramonlar ustiga ipak matolaridan tikilgan liboslar tasvirlangan edi[7. 260, 4.13]. Rus tarixchisi N.V. Pugachenkova "Dastavval so'g'dliklar faqat qishloq xo'jalik mahsulotlarini, qisman

hunarmandchilik buyumlarini sotar edilar. Ipak bilan vositachilik savdosidan boshlab, o'zlari mato ishlab chiqarish va bezashga o'tdilar" deb yozgan edi. Ipak ishlab chiqarish texnologiyasining siri dastlab Xo'tanga Xitoyning hozirgi Shinchjon-Uyg'ur hudularidan kirib borgan bo'lib, tezda butun O'rta Osiyo mintaqasi hududiga tarqaladi. So'g'dliklar tomonidan ishlab chiqilgan ipak mato "debo" nomi bilan atalgan. Bu matoning narxi ancha qimmat, bir parchasi 100 dirham, bir ho'kizning narxi esa 6 dirham hajmda bo'lgan. "Debo"ning bir parcha narxiga bitta ot va o'n oltita ho'kiz berilar edi. So'g'd savdogarlari mazkur matoni g'arb mamlakatlariga chiqarish uchun Xitoy bilan raqobat olib borgan. Keyinchalik so'g'diylar Kesh ipak gobolen matolarni ham to'qishni o'rgandilar. Bu matolar qattiq bo'lib, juda qadrlangan va asosan kitob muqovalari uchun ishlatilgan edi.

Yurtimizda paxta matosi va uning savdosi keyingi asrlarda ham davom etdi. Arab xalifaligi davrida Sug'diyona hududlari jumladan, Buxoroda ham to'qimachilik keng rivoj topib, bu yerda tayyorlangan oq va yashil matolar avvalgidek shuhrat qozona oldi. Xususan Muhammad Narshaxiyning "Buxoro tarixi" asarida: "Zandanichani Iroq, Fors, Kermon, Hindiston va boshqalar kabi hamma viloyatlarga olib boradilar. Barcha ulug'lar va podshohlar undan kiyim qiladilar va ipakli kiyimlik bahosida sotib oladilar [6. 22]" - kabi ma'lumotlarni uchratish mumkin. Vardonada ham Zandanicha matolari ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan. Narshaxiy Zandana haqida ko'p to'xtalmaydi, uning kitobida Zandana atrofidagi dehqonchilik, aholisining soni va yer egaligi haqida ma'lumot berilmaydi. Akademik I. Mo'minov taxriri ostida bosmadan chiqqan "Buxoro tarixi" nomli kitobda VI-VII asrlarda Zandana hududida savdo va hunarmandchilik rivojlangan bo'lib, ko'plab hunarmandchilik ustaxonalari paydo bo'lgan. Ularning eng yirigi Buxoxroda Ark darvozasi oldidagi tikuvchilik ustaxonasi bo'lib, bu yerda zandanicha matosidan foydalanib, ko'plab kiyim-kechaklar tikilgan. Zandana matolari haqida ma'lumotni A. Belinskiyning O'rta Osiyoning o'rta asrlardagi shaharlariga bag'ishlangan kitobidan ham olish mumkin. Zandanicha murakkab ko'p qatorli dastgoxda to'qilgan. Zandanicha matosi keyingi asrlarda ham mashhur bo'lib, uni hatto uzoq Rus o'lkalari va Yevropa davlatlariga ham olib ketganlar. Bunday matolardan Yevropa ibodatxonalarini shuningdek, Dunxuandagi Mogaoning buddist g'orlarini bezatishda ham foydalanilgan. Ushbu fikrni Tevton ordeni hujjatxonasidagi 1401- yilga oid zandanicha sotib olish bilan bog'liq hujjat tasdiqlaydi [1. 74]. Yuan imperatori Xubilay ham so'g'd ipak matolarini qadrlagan. Xubilay Pekinni poytaxt etib belgilagach, zandanicha matolarini ishlab chiqarish uchun buxorolik to'quvchilarni olib kelishni buyuradi [2. 420].

XIV- XV asrlarga oid Novgoroddan topilgan va qayin po'stlog'iga yozilgan yozuvda bir ayol o'ziga "Zenden - zyadyatsu" matosidan sotib olib berishlarini so'raydi [9. 151]. Ko'rinib turibdiki zandanicha matosi iqlimiy sharoitlari turli tuman bo'lgan mintaqalarda ham birdek qadrlanib bo'lgan.

Zandanicha matosi hozirda ishlab chiqarilmasada, dunyoning turli muzeylarida saqlanib qolgan. Saqlanib qolingani bu matolarni o'rganish mobaynida o'lkamizdagi aholining turmush tarzi, madaniyati, ijtimoiy hayoti hatto diniy tasavvurlari haqidagi ma'lumotlarni bilish mumkin. Zandanicha Somoniylar davrida eng sifatli mato deb tan olingan va yuqori baholangan. Qadimgi gazlamalar orasida Zandanicha matolari eng katta gazlamalar guruhini tashkil etib, butun Yevropa bo'ylab tarqalgan edi. XVII asrdan Rossiyada O'rta Osiyodan keladigan barcha matolar "Zenden" nomi bilan mashhur bo'lgan. Jumladan: Belgiyadagi cherkovlarning birida saqlanuvchi zandanicha matosining orqa tomonida so'g'd yozuvida "Zandanachi" degan yozuv, old tomonida esa ibtidoiy tasavvurlardan bo'lgan "hayot daraxti" va uning yaproqlarini iste'mol qilayotgan qo'ylar tasviri saqlanib qolgan [5. 233]. Yoki Fransiyaning Nansi shahri muzeyida, 820-yili keltirilgan zandanichada Hayot daraxtining ikki tomonida turgan sherlar tasviri, ular atrofi doiraga oliganini ko'rish mumkin. Bu hol yurtimizda ilk o'rta asr diniy qarashlarinigina emas balki uning flora va faunasini o'rganishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mahalliy sherlarning bo'lganligini isbotlovchi bir qator ma'lumotlar bo'lib, Afrosiyob, Varaxsha va boshqa shahar xarobalaridagi devoriy tasvirlar fikrimizning dalilidir.

Xulosa qilib aytganda Zandanicha matosi o'z-o'zidan paydo bo'lmagan. Uning yaratilishidan oldin ham bir qator matolar mavjud va mashhur bo'lib, zandanicha ana shu matolar texnikasini o'zida mujassamlashtirgan, ularni to'qilish usullarini yangilagan mato turlaridan bo'lganligi shubhasiz xalqimizning aql zakovati timsolidir. Bunday fikr va dalillarni ko'plab keltirish mumkin. Chunki dunyoning turli muzey va ko'rgazmalarida saqlanib kelinayotgan, tadqiq etilishini kutib yotgan Zandanicha matosi va uning tarixiga bo'lgan qiziqish faqatgina mustaqillik sharofati bilan mumkin bo'ldi. Bugungi kunda yurtimiz tarixi va xalqimizning boy madaniy merosini o'rganishda bu sohadagi ilmiy izlanishlar o'ziga xos ahamiyatga ega.

Foydalanilgan manba va adaboyotlar:

1. “Амир Тему́р жаҳон тарихида”. Париж 1996.
2. Vaissiere E. Sogdian Traders: A History. Transl. by J. Ward. Leiden: Brill, 2005.
3. Бичурин (Иакинф) Н. Я. “Собрание свидение о народах обитавших в Средней Азии В древнее времена.” Т-II М- Л. 1950.
4. Ёқубов Й. «Зарафшон юкори оқимидаги археологик ёдгорликларъ». Душанбе: 1977.
5. Кароматов. Ҳ. “Ўзбекистонда мозий эътиқодлар тарихи” Т.:”Ғафур Ғулом” 2008.
6. Муҳаммад Наршахий. “Бухоро тарихи” Т.:”шарқ машъали” 1993.
7. Пугаченкова Г.А., Ремпель Л.И. Очерки искусства Средней Азии. - М., 1982.
8. Смирнова О. И. “Очерки истории Согда” М.: “Наука” 1970.
9. Тему́р ва Улуғбек даври тарихи. Т.: “Қомуслар бош тахририяти” 1996.

**Зарипов Содик Джураевич-
Бухоро давлат университети “Жаҳон тарихи” кафедраси ўқитувчиси
Бухоро ш. Ўзбекистон.**

БУХОРО ВОҲАСИ СУҒОРИЛИШ ТАРИХИГА ДОИР АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Аннотация. Инсонлар ҳаётида деҳқончилик маданиятининг ўрни, Бухоро воҳасидаги бепаён далаларни суғоришда Зарафшон сувининг аҳамияти, унинг бўлиниш шаҳобчаларига ҳам изоҳ берилади. IX-XI асрларда куйи Зарафшонда суғориш ишларининг кенгайгани, Мовароуннаҳрда, аввал Сомонийлар, сўнгра Қорахонийлар каби йирик феодал давлатларнинг ташкил топиши. Зарафшон сувини чекка худудларга етиб бормаганлиги оқибатида аҳолининг турмуш ҳаётидаги ўзгаришларга ҳам тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: Деҳқончилик, Зарафшон, Вобкентдарё, делта, хўжалик, гектар, археологик, фарсах, маданий-этник, сувли ер, обикор, Мовароуннаҳр, Сомонийлар, Қорахонийлар, магистрал, Кампирак, Урганжий.

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ИСТОРИИ ОРОШЕНИЯ БУХАРСКОГО ОАЗИСА

**Содик Джураевич Зарипов
Преподаватель кафедры "Всемирной истории"
Бухара, Узбекистан.**

Аннотация. Объясняется роль сельскохозяйственной культуры в жизни человека, роль Зарафшанской воды в орошении обширных полей в Бухарском оазисе и пункты ее распределения. Расширение ирригации в Нижнем Зарафшане в IX-XI веках, образование крупных феодальных государств в Моваруннахре, сначала Саманиды, затем Караханиды.

МУНДАРИЧА

Р/Т	НОМИ МУАЛЛИФОН	НОМИ МАҚОЛА	САҲИФА/СТ РАНИЦА
1.	АБДУЛАТИПОВ У.Ҳ. ЗАЙНИДИНОВА Ш.Ф.	НАЗАРИ КЎТОҲЕ БА ДОИРАИ ЗЎРОВАРЇ ВА МАСОИЛИ МАРБУТА БА ОН (тахлили фалсафӣ)	3
2.	АБДУЛҚОДИР НАҶМИДДИН	АНДЕШАҲО ДАР САРИ СИЛСИЛАИ ШЕЪРҲОИ «ҚИССАИ ҲИНДУСТОН»-И МИРЗО ТУРСУНЗОДА	9
3.	АБДУЛЛОЕВ Ш., ДАВРОНОВ Б., САМАДОВ М.	ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ИНТЕРЕС ШКОЛЬНИКОВ К ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ И СПОРТУ	13
4.	АБДУЛЛОЕВ Ш., САМАДОВ М.	ТАРЗИ ҲАЁТИ СОЛИМ ВА ТАРБИЯИ ҚИСМОНӢ	18
5.	АЗИЗОВ С.С.	САӢИИД БУРҲОНИДДИН МУҲАҚҚИҚИ ТИРМИЗӢ ВА АҲАМИЯТИ АДАБИИ «МАОРИФ»-И Ӣ	22
6.	ФАЙЗХӢЖА МАҲМУДОВ	НАҚШИ АБӢ РАЙҲОН БЕРӢНИ ДАР ҒАНОВАТИ ЗАБОНҲО	27
7.	АМИНОВ Б.	МЕЧЕТЬ И МАВЗОЛЕЙ В МЕСТНОСТИ АСТАНА АТА	29
8.	АМОНОВА С.	HOW DOES PERSONALITY INFLUENCE SECOND LANGUAGE ACQUISITION? (ON THE EXAMPLE OF EXTROVERSION AND INTROVERSION)	31
9.	АЮБОВ А.Р.	АСРОРИ НОМҲОИ КУҲАН	36
10.	БОЗОРОВ М. Ж.	ФАКТОРЫ АДАПТАЦИИ МИГРАНТОВ	41
11.	ҒАНИЕВА Б.Қ.	ВАҲДАТИ МИЛӢ - ВОЛОТАРИН ДАСТОВАРДИ МИЛЛАТ	44
12.	ГОРДЕЕВА Е.А.	ОТРАЖЕНИЕ ВЗАИМОВЛИЯНИЙ ОСЕДЛО- ЗЕМЛЕДЕЛЬЧЕСКОЙ И СТЕПНЫХ КУЛЬТУР ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ТРАДИЦИЯХ ПОГРЕБАЛЬНОГО ОБРЯДА	48
13.	ДЖУРАЕВА Н.Н.	МЕСТО АНТРОПОЛОГИИ В ФИЛОСОФСКОМ УЧЕНИИ АР-РАЗИ	57

14.	ЖУРАЕВА Г.Б.	ОБУЧЕНИЕ ЧЕРЕЗ НАСТАВНИЧЕСТВО И КОУЧИНГ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ	60
15.	ҚОДИРОВА Л.Б.	ВИЗУАЛ МАНБАЛАР ВА УЛАРНИНГ ТАСНИФИ МАСАЛАСИГА ОИД МУЛОҲАЗАЛАР	63
16.	МИРЗОЕВ С.	МАВЛАВОНО ҶАЛОЛИДДИНИ БАЛҲӢ ВА ВАҲДАТИ ИНСОНӢ (Ба муносибати 25-умин солгарди Ваҳдати миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон)	69
17.	МУҲИДДИНОВА М.С.	“ТАРИХИ ХУМУЛИЙ” АСАРИДА МАНФИТ ҲУКМДОРЛАРНИНГ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИГА ДОИР МАЪЛУМОТЛАР ТАВСИФИ	77
18.	НАВРУЗОВ ЭМ.	ОСНОВНЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ СРЕДСТВАМИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ	85
19.	ПАРДАЕВ АСРОР	ПОЛОЖЕНИЕ МЕДИЦИНСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В КАШКАДАРЬИНСКОМ ОАЗИСЕ (НА ПРИМЕРЕ 1986-1990 ГОДОВ)	89
20.	ПАРДАЕВА С.Р.	“МАРШАЛ ОТА”	92
21.	ПЎЛОТОВА З.А.	“ОСОРХОНАИ БА НОМИ РЎДАКӢ: 65- СОЛИ РУШД”	96
22.	RASULOVA S. C.	SOPOLLI MADANIYATINING TARIXSHUNOSLIGI	104
23.	САБУРИ Х.М., ЭРКАЕВ С.А.,	ТАШАББУСҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ТОҶИКИСТОН ДАР МАСЪАЛАҲОИ ОБУ ИҚЛИМ	110
24.	САМАДОВ М.	ТАШАККУЛИ АРЗИШҲОИ ҶИСМОНӢ ДАР ТАМАДДУНИ ИНСОНИЯТ	115
25.	С.САТТАРОВ	ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАННЫХ СОЛНЕЧНЫХ	119

		ВОДОНАГРЕВАТЕЛЕЙ В УЗБЕКИСТАНЕ	
26.	СОЛЕХЗОДА С.Т., НОРОВ Н.Н.	СОВРЕМЕННЫЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ В ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	124
27.	ТОЧИБОЕВ Ш.	ВИЖАГИҲОИ СОҲТОРИВУ МУНДАРИҶАВИИ МАСНАВИИ “КОРНОМА”-И ИБНИ ЯМИН	128
28.	ТУРСУНОВА С.	ГУРҲУҶБАНДИИ ФЕЪЛҲО АЗ РУИ МАЪНО ВА ВАЗИФАҲОИ СИНТАКСИСИИ ОН	134
29.	ТУРСУНОВА С.	НАМУНАҲОИ СОҲТОРӢ БО ФЕЪЛИ ИФОДАКУНАНДАИ ТАБДИЛ ДАР ЗАБОНҲОИ АНГЛИСӢ ВА ТОЧИКӢ	141
30.	УМАРОВА ШОДОНА	КОРБАСТИ САНЪАТИ ТАЗОД ДАР ЧАНД ШЕЪРИ ФАРЗОНА	145
31.	УСМОНЗОДА А.И., ЭРКАЕВ С.А., ИСТАМКУЛОВ Дж. З.	ЭПОХИ АБУ РАЙХОН БЕРУНИ И РАЗВИТИЕ ТОЧНЫХ НАУК	150
32.	ҲАЗРАТҚУЛОВА Э.	МАРИЯ САБТЕЛНИ – ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ АДАБИЙ МАНБАЛАРИНИНГ ТАДҚИҚОТЧИСИ	156
33.	НАКИМОВА М.Р., РАТИҲЕВ Х.И.	МА’НАВИҲУ ТАРБИҲА - MILLAT MA’NAVIYATI VARNAUOTLIGINING MUNIM OMILI	166
34.	ҲАСАНОВА. М.И., БЛИНИЧКИНА Н. Ю.	ТАШАККУЛ ВА РУШДИ БОЗОРИ ХИЗМАТРАСОНИҲОИ ЭЛЕКТРОНӢ ДАР ИҚТИСОДИЁТИ МИНТАҚА	169
35.	ҲОМИДЗОДА О., МЕЛИКОВ Ф., РАВШАНОВ Ш.	ТАЪРИХ ВА НАҚШИ ТАРҶУМА ДАР ҲАЁТИ СИЁСӢ, ИҚТИСОДИЙ ВА МАДАНИИ ҚОМЕА	173
36.	ҲОҶИЕВ А.Қ.	БАРРАСИИ РУБОИЁТИ САДРИДДИНИ ХУҶАНДИ	178
37.	ШАРИФОВА Г.Ҳ.	МАКТАБИ ХАТТОТОНИ БУХОРО ДАР ОХИРИ АСРИ XIX ВА АВВАЛИ АСРИ XX (ДАР АСОСИ ФЕҲРАСТИ КИТОБҲОНАИ САДРИ ЗИЁ ВА	184

		САНЪАТИ КИТОБАТУ ХАТТОТӢ ДАР АМОРАТИ БУХОРО)	
38.	ФАТӢУЛЛОӢ (БУХОРИ)	МАҚМУАТ УЛ-КОТИБИН	188
39.	ШАМСИТДИНОВ А.Ф. НАДЖМИДДИНОВ Ф.Н.	РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ УСЛУГ	199
40.	SHERMUXAMMEDOV A.A., XAYRULLAYEV A.I.	TEKNIKA OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNI KASBGA YO'NALTIRISHDA FIZIKA FANIDAN FOYDALANISH YO'LLARI	210
41.	ШУКУРОВ Ф.	ОБРАЗИ “ШИША” ДАР АДАБИЪТИ МУМТОЗИ ТОЧИК	215
42.	ЭРКАЕВ А.А., УСАНОВ Р.Т.	РОЛЬ И МЕСТО АБУ РАЙХАН БЕРУНИ В МИРОВОЙ НАУКИ	218
43.	ЮСУПОВ Ф. Ф.	МОӢИЯТИ СТРАТЕГИЯИ МАРКЕТИНГӢ ВА НАҚШИ ОН ДАР РУШДИ КОРӢОНАӢОИ ҚУМӢУРИИ ТОЧИКИСТОН	224
44.	КАРИМОВА Г.Р.	АКАДЕМИК БОБОДЖОН ГАФУРОВ И ЕГО РОЛЬ В СТАНОВЛЕНИИ И РАЗВИТИИ АРХЕОЛОГИИ ТАДЖИКИСТАНА	227
45.	MIRZAYEVA N. J. TURSUNOVA M.	MIRZACHO'L VOHASI VA BUYUK KNYAZ N.K.ROMANOV	238
46.	САИДМУРОДОВА М.Т.	ӢОЛАТӢОИ РАВОНИ ВА ТАЪСИРИ ОН БА ӢАЪТУ ФАЪОЛИЯТИ ИНСОН (Қайдҳои равоншинос дар хошияи зиндагӣ)	242
47.	ФатӢуллоӢ Сабзаворӣ	БАӢНИ УСУЛ ВА ҚАВОИДИ ХУТУТ.	255
48.	ВОӢИДОВ Ш., ТЕМИРОВ Ш.	МУӢАММАД СИДДИҚ ӢАШМАТ, ПИСАРИ АМИР МУЗАФФАР (1864-1932) - ӢАЪТ ВА МЕРОСИ ИЛМИИ АСИРИ АРКИ БУХОРО (сарсухани “Девони Ӣашмат”)	299
49.	ҒАНИЕВА М.И.	ӢИФОЗАТ ВА ТАРМИМИ АШӢИ ОСОРӢОНАВӢ	314
50.	ERKINOVA N. M. ERGASHEV J. YU.	ILK O'RTA ASRLARDA SO'G'D MATOLARINING XALQARO	319

		SAVDODAGI ANAMIYATI	
51.	ЗАРИПОВ С. Дж.	БУХОРО ВОҲАСИ СУҒОРИЛИШ ТАРИХИГА ДОИР АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	321
52.	АЙМАТОВА З.Ф. ЭСАНОВА Д.	XX АСР ЎРТАЛАРИДА ЎРТА ОСИЁ МУСУЛМОНЛАРИНИНГ ҲАЖ ЗИЁРАТИ	326
53.	ERGASHEV J., NAVRUZOVA M.	MAXSUS TARIX FANLARI TIZIMIDA PALEOGRAFIYANING O'RNI	329
	МУНДАРИЧА		319

Нашри илмӣ

**Тафаккури таърих, 2023, № 4. – Панҷакент, 2023. – 340 с.
Познание истории, №4, 2023. – Пенджикент, 2023. – 340 стр.
Knowledge of history, №4, 2023. – Penjikent, 2023. – 340 s.**

Ҳайати таҳририя метавонад бо баъзе фикр ва хулосаҳои муаллифон мувофиқ набошад.
Ба дурустии иқтибос, ҳаволаву пайнавиштҳо, дараҷаи илмӣ, услуб ва баёни мақолаҳо
муаллифҳо масъуланд.

Мнение редколлегии не всегда совпадает с мнением авторов. За достоверность цитат и
ссылок, научный уровень, стилистику статей ответственны авторы.

The opinion of the editorial board does not always coincide with the opinion of the authors.
The authors are responsible for the reliability of citations and references, the scientific level,
and the style of the articles.

**Мухаррир Гулпарӣ Шарифова
Мухаррири махсус Шероз Темиров
Верастории Ш. Воҳидов**

© ДОТП, “Тафаккури таърих”, соли 2023.

Маводи маҷаллаи илмӣ-пажӯҳиши дар Шуъбаи илм ва инноватсия омода
карда шуд
Нашри ротопринтӣ.

Қоғази офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj. Ҷузъи чопии шартӣ 42.
Адади нашр 200.
Ба чоп 11.11.2023 имзо шуд.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَتَسْمِيَةِ بَاقِيَةٍ

الحمد لله رب العالمين والعاقيت للفقير والمذنب
الميرزا عبدالمؤمن

بنده محمد عبداللہ بنہر محرم احرام بعد گشت نماز بخت تمام ہمراہ قافلہ ما مقصد اور کس کردہ از مقام خود شان آمد

روز اول از بخارا برآمدہ بسبب نہر چون کہ سہ کردہ راہست رسدہ مقام کردم و صبح آن از بخار کوچ کردہ

بہ رسید عطا بوقت نماز عصر داخل شدیم سہ روز در اینجا مقام شد روز چهارشنبہ از بخار کوچ کردہ دو کھری شنبہ

بہ شہر ابلک رسیدم شب در اینجا مقام شد صبح آن روز چہشنبہ بعد نماز با بدو از بخار کوچ کردہ بوقت نماز عصر

بقراعتہ رسیدم شب در اینجا مقام شد صبح آن از بخار کوچ کردہ بہ بلبلو کتہ رسیدم شب در اینجا مقام شد

صبح آن از بخار کوچ کردہ دو کھری شب گذشتہ بہ چیمقلق رسیدم شب در اینجا مقام شد صبح آن دویم

کھری شب باقی ماندہ کہ از بخار کوچ کردہ بہ توئوبولک رسیدم شب در اینجا مقام شد صبح آن از بخارا

